

Vanhat teollisuusympäristöt – suojelu, säilyttäminen, uuskäyttö

Teollisuusperinteen vaalijoita syytellen helposti museoijiksi, kun taas toisaalla saatetaan käyttää suojelu-sanaa toimista, jotka eivät sitä ansaitse. Tätä asiaa käsitteli tutkija Lauri Putkonen esitelmässään XIII Tekniikan Museopäivillä 26. 9. 1990 Tekniikan Museossa. Seuraava kirjoitus pohjautuu hänen puheeseensa.

Suojelun eri asteet

Monet maamme vanhoista teollisuusympäristöistä ovat valtaosaltaan yhä aktiivisessa käytössä ja nekin ympäristöt ja rakennukset, jotka ovat jääneet tuotantokäytöstä, ovat silti usein käyttökelpoisia uusiin, muuttuvan yhteiskunnan edellyttämiin tarkoituksiin.

Suojelulla käsitetään rakennussuojelun piirissä sekä erityissuojelua, joka toteutuu rakennussuojelulain pohjalta että yleistä suojelua, joka toteutetaan pääsääntöisesti kaavoituksen keinoin. Tähän päivään mennessä ei valtioneuvosto ole vahvistanut ensimmäistäkään teollisuusrakennusta koskevaa suojelupäätöstä ja lääninhallitusten vahvistuspäätöksiä on vain muutama, tuoreimpana Turun Rautateollisuuden rakennuksia koskeva. Suojeluesityksiä on sen sijaan tehty lukuisasti, mutta useimmissa tapauksis-

sa ne eivät ole johtaneet suojelupäätökseen. Tampereen Verkatehtaan dramaattisia suojeluvaiheita voidaan pitää eräessä mielessä käännekohtana teollisuusympäristöjen suojelun kannalta.

Kaikki maamme teollisuus- ja tehdasmuseot ovat syntyneet yksityisestä aloitteesta. Teollisuusmuseo on nähtävä äärimmäisenä suojelun muotona, sillä se on varsin kallis ja tuottamaton sijoitus, eikä yleensä onnistu ilman oheistoimintoja.

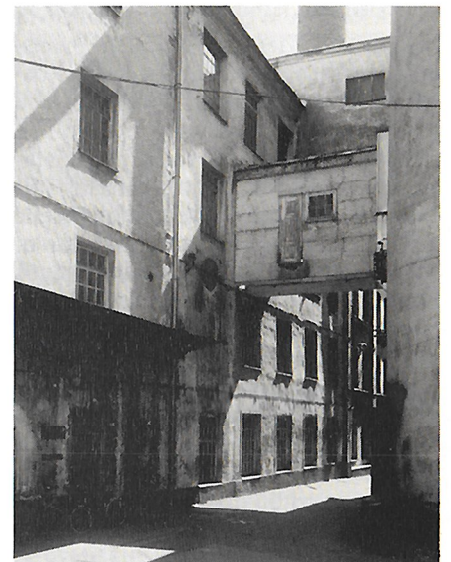
Näistä varauksista huolimatta on todettava, että maassamme on joukko erittäin edustavia teollisuusmuseoita, jotka ovat herättäneet kansainvälistäkin kiinnostusta. Erityisesti Verlan tehdasmuseo on osoittanut, kuinka realistisesti teollisuuden menneisyyttä voidaan esitellä yleisölle. Myös sellaiset museot kuin ainutlaatuinen Schaumanin sikurimuseo Pietarsaaressa tai toiminnassa oleva Billnäsin mu-

seovoimala Pohjassa kertovat elävästi alueidensa teollisesta perinteestä. Teollisuusyritykset, jotka ovat panostaneet huomattavia summia hankkeisiin, ansaitsevat täyden tunnustuksen.

On selvää, että pääosa vanhoista teollisuusrakennuksista ja -ympäristöistä on säilytettävissä, mikäli yleistä tahtoa löytyy, kaavoituksen keinoin. Vuonna 1985 voimaan astunut rakennussuojelulaki siirsi kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten suojelun yhä enemmän kaavoituksen keinoin toteutettavaksi. Käytännössä tämä merkitsee kaavoittamaan ryhdyttäessä velvollisuutta tutkia myös säilyttävä vaihtoehto. Lähivuosina yhä useampi vanha teollisuusympäristö tulee uudelleenkaavoitettavaksi. Monin paikoin, erityisesti kaupunkikeskuksissa, tämä tulee samalla merkitsemään ylimitoitettujen rakennusoikeuden uudelleenarviointia. Sellaiset vasta-

Pienessä Kullaan kunnassa sijaitsevaa Leineperin ruukkia on viime vuosina kunnostettu yhteistoimin kunnan, yksityisen omistajan ja viranomaisten kanssa.

Finlaysonin tehdasalue Tampereen ydinkeskustassa on eräs tämän hetken suurimmista teollisuustilan uuskäyttöprojekteista.

Verlan tehdasmuseo Jaalassa on ehkä kansainvälisestikin alansa edustavin museo.

kuin Sunilan tehdas- ja asuntoalueen asemakaava Kotkassa ja Littoisten Verkatehtaan rakennuskaava Liedossa osoittavat, että myös toimivia teollisuusrakennuksia voidaan suojella kaavalla samalla kun teollisuustoiminnalle turvataan jatkossakin toimintaedellytykset. On huomattava, että hyvin suuri osa kulttuurihistoriallisesti arvokkaista teollisuusympäristöistä on yhä joko alkuperäisessä tai muussa tuotantokäytössä muodostaen työympäristön tuhansille ihmisille. Vanhentuneita kaavoja uusimalla voidaan myös työympäristön laatua parantaa.

Vanhojen teollisuusrakennusten ja -alueiden asema kaupungeissa

Se, mitä me olemme tottuneet pitämään normaalina suomalaisena kaupunkirakenteen muotona, on paljolti juuri industrialismin, teollistumisen, tuotetta. Puhutaanpa sitten Helsingistä, Tampereesta, Porista tai Vaasasta, kaikissa on teollisuus voimakkaasti luonut kaupunkikuvaa. Liikepalatsit ja varastoalueet, eri yhteiskuntaluokkien asuinalueet, tuotantorakennukset ja laitoserakennukset, kaikki ne ovat yhtä tärkeitä osia kokonaisuudessa. Näin on syntynyt sekä toiminnallisesti että kaupunkikuvaltaan monipuolinen yhdyskuntarakenne. Tilanne on viime vuosina kuitenkin dramaattisesti muuttunut. Teollisuusyritykset muuttavat pois kaupunkikeskustoista yksi toisensa jälkeen. Lukuisten toiminnallisten tekijöiden ohella tärkeimpänä syynä tähän muuttoon on tonttimaan

kalleus. Vanhat teollisuusalueet, joilla yleensä on jo entuudestaan paljon rakennusoikeutta, kaavoitetaan uudelleen, nyt joko asuin- tai liikekäyttöön. Tuloksena on monin paikoin kaupunkirakenteen toiminnallinen yksipuolistuminen ja usein myös kaupunkikuvan köyhtyminen. Tässä tilanteessa kaupungeilla ja kunnilla olisi täydet mahdollisuudet uusien kaavojen muuttamiseen tilanteen mukaisesti myös siten, että vanha rakennuskanta voitaisiin säilyttää uudessa käytössä. Maaseutukunnissa ongelmia ei yleensä olekaan, koska tonttien hintamuodostus on aivan erilainen. Viimeaikaiset kokemukset Tampereella ja Helsingissä osoittavat kuitenkin, että kunnallisessa päätöksenteossa teollisuusympäristöjen kulttuurihistorialliset arvot eivät ole kilpailukykyisiä rakennusoikeuteen sisältyvien arvojen kanssa. Kaupunkien kaavoitusviranomaiset ovat tässä tilanteessa voimattomia.

Järkevä uusi käyttö ainoa ratkaisu

Vaikka tyhjilleen jäänyt tehdasrakennus tai tuottavuuden rattailla pudonnut teollisuusympäristö saattaisikin muodostua omistajalleen ja kunnalle rasiitteeksi, se voi myös olla uudelle käyttäjälleen terve sijoitus. Viime vuonna Tampereen teknillisessä korkeakoulussa julkaistu tutkimus teollisuustilojen uudelleenkäytön kehittämistä kaupunkien keskustoissa osoitti, kuinka hyvällä suunnittelulla voidaan taata taloudellisesti kannatta-

va tulos edellyttäen, että uudet toiminnot eivät ole jyrkässä ristiriidassa rakennuksen alkuperäisten edellytysten kanssa.

Viime vuosina Suomessa onkin toteutettu lukuisia vanhojen teollisuusrakennusten uusiokäyttösuunnitelmia. Yleisesti voidaan todeta, että teollisuusrakennukset kestävät ehkä muita rakennuksia paremmin käyttötarkoituksen muutoksen edellyttämät korjaukset ja lisäykset. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että teollisuusrakennusten suunnittelussa on kautta aikojen kiinnitetty huomio laajennusmahdollisuuksiin. Monissa uusiokäyttötapauksissa rakennuksiin liittyvät kulttuurihistorialliset arvot on nähty yhtenä suunnittelun lähtökohtana. Kaikissa tapauksissa ei näitä mahdollisuuksia ole osattu käyttää hyväksi, eräissä ne on ymmärretty tykkäänään väärin. Tarkoitin tällä erityisesti vuoden 1990 asuntomessujen markkinoinnissa pääroolin saanutta Lapinniemen kehräämää. Sen muuttaminen asunoksi oli perusteetonta niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisestikin.

Se teollinen perintö, joka on säilynyt meidän päiviimme, sisältää useita kerrostumia, jotka ovat kaikki loogisen kehityksen tulosta ja siten todistusvoimaista aineistoa ympäristömme historiankirjassa. Kun me tänä päivänä ideoimme uusia käyttötarkoituksia näille vanhoille rakennuksille, merkitsee se yleensä hyvin totaalisia muutoksia. Moraalinen vastuumme on silloin taata se, että nämä muutokset eivät tahduta hetken muotioikkuihin tähden. □